

GÖNÜL DEVLETİ

Nuray Alper

HECE YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

I. BÖLÜM: BİRE BİN BİR

- Kuyudaki Sır ve Ayna / 13
Sesin Trajedisi / 18
Günün Nihayetinde Kalan / 22
İnce Şeyler / 25
Günde Bir Saat / 28
Edebiyatın Karakteristiğinden Edebiyatçının Çilesine; Vehim / 31
Büyüsü Var Diye Kelimelerin... / 36
Sebep Yüğü / 39
Edebiyatımızdaki Arayış Motifi / 41
Ölümü Güzelleştiren Şair / 45
Edebiyatın İçinden Şehre Bakmak / 48

II. BÖLÜM: BİN BİRE BİR

- Gönül Devleti / 59
Dünyalık Sevmelerimiz Bizim / 61
İçinle Rabıta Kur / 63
Hayâ Duymak / 65
Safları Sıklaştıran Telaş / 67
Kaybetmek Üzerine Bir Yazı... / 71
Bir Aynanın Gölgesinde; Özdeşleşme / 73
Kırgın İnsanlar / 76
Samimiyetin Sergüzeşti; Aynanın Arzuhâli / 79
Niyet Ettim Aydınlanmaya... / 87
Perdeler / 90
Görmenin Körleşme Merceğinden Hak / 93

*Manada oęalanlara...
...ve oęlum mer Tarık'a*

ÖN SÖZ NİYETİNE

Hayatı edebiyatın içinden yaşamaya başlayan insan bir süre sonra etrafındaki her şeye edebiyat penceresinden bakar. Göz-bebeklerine damlayan bir yağmur tanesi, ruhuna degen rüzgâr, yanağına yaslanan kar, dimağına çarpan ses yazıcıda metne dönüşür. Tozunu almak için bile yaklaşmadığı sızılı hâtıraların, bilinçaltında yazılmak için sabır ve ısrarla beklediğini anlar ve sonra hatırlar; geçtiği belde merhametsizliğin, adaletsizliğin, öfkenin, çifte standardın, haksızlığın elinde yorgun düşmüştür. Yine de cılız bir teselli yarattıklarının tahrip ettiğini Yaratan'ın kalem vesilesiyle tamir edeceğini ve Derviş Yunus'un "*söz ola kese savaşı/söz ola kestire başı/söz ola ağılı aşu/ bal ile yağ ede bir söz*" mısralarında vücut bulan mananın dünyadaki pek çok derde deva olacağını fısıldar. Bu sebeple kendini sanat ve edebiyatla besleyen kimse, vahşet sözcüsü nice silaha elindeki incecik kalemlerle mukavemet eder. Kalbini kalemin ucuna takıp dünya denen beldede gezmek ise, çamur yağmurunda şemsiyesiz yürümeye benzer.

Deneme benim yazıdaki ilk durağım, içinde ruhumu defalarca yıkadığım coşkunun ırmağı. Fakat kemâlât yaşına doğru ilerledikçe bu coşku duruluyor; hacminden bir şey kaybetmese de yerini dingin bir güzelliğe tevdi ediyor. Taşkın duygulara tekabül eden hadiseler, düşünsel planın akli seliminde demleniyor. Yine de bilinçli olarak tefekkürün bir adım gerisinde bırakılan aşk ve heyecan hâli orada, içimizde bir yerlerde kendini arttırarak muhafaza ediyor. Bu tavrın önceki merhaleden tek farkı vecdin

sesli bir ısrara dayanmaması, sükût dairesinde yükselmesi, olgunlaşması...

İlk deneme kitabım *Dareyn*, 2016'da çıktı. Elinizdeki kitap o zamandan bu âna dek kesintisiz kaleme aldığım denemelerin bir seçkisi durumundadır. Kitapta yer tutan metinler kısmen gazete yazılarımdan, ağırlıklı olarak dergilerde yayımlanan çalışmalarından oluşmaktadır. “Bire Binbir” adlı bölümde edebî yönü ağır basan denemeler bulunmakta iken, “Binbire Bir” de tasavvufi temaların yoğunlaştığı denemelere rastlanmaktadır. Yolculuğuna kıymet katmak isteyenler alıp kalbine koyabilecekleri birkaç satıra rastlarsa ne mutlu bana...

I. BÖLÜM

BİRE BİNBİR

KUYUDAKİ SIR VE AYNA

Serabın büyüsü yok vahada, rüyâsı muhteşem suyun kendisi değil.

Cemil Meriç

Kimi hayallerimizden kopan, kimi zaman da ömrün karanlık dehlizlerine yakın duran rüyanın tarihi nerede başlar? İlk insan Adem Aleyhisselâm ve eşi Havva validemizin cennet yurdundan çıkarılışından sonra dünya hayatının rüya olarak yorumlanması, cennetin de dünyada kalanlar için uzak bir rüyaya dönüşmüş olduğunun algılanması açısından önemli bir eşik mi? Mahzun bir baş eğişle birlikte yüksek bir şiiri de bünyesinde taşıyan bu kabul, insanlığa uykusunda ikram edilen sıra dışı hâlin gerçekliğinden uzak dursa da onun biçim değiştirmiş ve genişletilmiş şekli. Varlık dünya uykusunda ve *rüya bütün çektiğimiz...*

İnsanlığın, medeniyetin, dinlerin, kültür ve edebiyatın önemli bir mevkide tuttuğu rüyalar, varlık âleminin sırları... Tabire muhtaç her şekil ve motif aydınlanan yüzüyle, hem insanın yön tayini için bir yardımcı, hem de düşüncelerinin perde arkası; zihin ve gönül aynası. Dünyanın derin kuyusunda da o, dünyalı değil; ırmağı çünkü, yağmuru, rüzgârı, güneşi, gülü el ile tutamayacağımız uzak bir musikinin bahçesinde bekliyor. Bu sebeple güzelliğin yanından geçen, onunla özdeşleştirilen bir tabirin içine girmiş; "rüya gibi", bu sebeple duanın bile sadrına yerleştirilen bir efsunla şerh edilmiş... Yağmur çölün rüyası, kelime harfin, yolcu yolun, gülzar ateşin, insana bağışlanan her selim rüya ise duası kalbin...

Eskilerin, yani maneviyat ışığı ile kalbi arasına teknolojinin, lüzumsuz bilgi ve kelimenin, kalabalığın kalın duvarlar öremediği insanların göz aydınlığı gönüllerine, gönül açıklığı da rüyalarına yansır. Bu sebeple hikâyeleri, ötelere haber getiren, bazen de yarınlarına istikamet belirleyen işaretlerle dolu. Yüce kitabımız Kuran-ı Kerim peygamberî rüyalarındaki hikmeti bütünüyle insanlığın idrakine sunarken, “ahsenü’l kasas” buyurduğu Yusuf kıssasının her köşesini biçimlendiren bu anlamlı geçidin ehemmiyetini de gözler önüne serer. Kalbi saf bir nurla dolu çocuk Yusuf’un güneşin, ayın ve on bir yıldızın secdesini gördüğü rüya Yakup Aleyhisselam’ın hem ikaz eşiği, hem de tedbirin takdir önüne geçemeyeceğinin göstergesidir. Kısa bir süre sonra da kardeşlerinin kuyuya atarak “kurt yedi” dedikleri o güzeller güzelinin Mısır sarayındaki serüveni başlar. Gençlik çağında âşğın iftirasıyla zindanlara yollanan Yusuf peygamberin bir medreseye dönüşen mahpusluk hayatı rüyalar ve tabirler üzerinden şekillenir ve burada yaptığı yorumların ünüyle seneler sonra hükümdarın karşısına çıkarılır. Onun rüyasını da “yedi sene kıtlık, yedi sene bolluk” şeklinde tefsir etmesi, azizliğe yükselmesini sağlayan basamaklardır, kardeşlerinin derin bir mahfiyet içerisinde ondan af dilemesi ise çocukluk rüyasının tahakkuk etmesi... Kitabın bu en güzel kıssası tahayyül duraklarında soluklanarak okunurken sadık bir rüyadan uyanan ve rüyasına sadık olan başka nebîleri de hatıra getirir. İbrahim Peygamber’in ahbine ram olan bir kıymet taşıması gibi, oğlu İsmail’in olgun fedakârlığı da çağlara, bir rüya üzerinden gösterilir. Kadınların güzel örneği Hacer annemiz merhametle yanan yüreğine mukavemet eden sabır ve sükût sancağı ile o hikmetin yanında belirir. Musa Peygamber döneminin Firavunu da Kudüs’ten yükselen, Mısır halkını yaktığı halde İsrail oğullarına ilişmeyen ateşin rüyasından dehşetle uyanarak, gördüğünü tabircilere yorumlatır. İsrail oğulları içinde doğacak ve kendi saltanatına son verecek çocuğun haberini alınca bütün erkek çocukların öldürülmesine ferman çıkarır. Korkulu bir annenin sandığa koyarak Nil Nehri’ne bıraktığı bebek ise Firavun’un hanımı Asiyeye tarafından

bulunarak evlat edinilir ve “o rüya” vesilesiyle Musa Peygamber Firavun’un sarayında yetiştirilir.

Sakin, hırçın, karanlık, anlamlı, karmaşık, yüksek... Gecenin kalbinde ağırlansa da güneşin içinden geçen, günün orta yerinde gelse de geceyi ziyaret eden rüyalar var. Bazen unutkan tabiatlara konuk olan, bazen tesiri bir ömür taşınan ama en çok mananın maddeye nüfuz eden tarafında duran... Ağlatan ya da korkutan bir edaya büründüğünde yüzünü kadim bir geleneğe çevirerek akan bir suya anlatılan, güldüren ve umudu müjdeleyen bir etki taşıdığına kaleme mürekkep olan... Kâğıda, halıya, seccadeye, göğe işlenen remizler olup maddeye hâkim bir kudret taşıdıklarını güzellikle fısıldayan... Öykülerini topladığı kitabın adını *Abdullah Efendi’nin Rüyaları* koyan ve o sır atmosferini şiirinin merkezine oturtan Tanpınar’ın, *rüyası ömrümüzün çünkü eşyaya siner mısraıyla* işaret ettiği bu karaktere bir atıf olmalı...

İslam medeniyetinin anlam ayrıcalığı içinde tuttuğu bu semboller silsilesi, Türk kültürünü de şekillendiren önemli unsurlar arasında yer alır. Oğuz Kağan Destanı’nda vezir Uluğ Türk tarafından görülen ve Oğuz Kağan’a arz edilen rüya, gün doğusundan gün batısına uzanan bir altın yay ile kuzeye giden üç gümüş oku “Tanrım bütün yeryüzünü senin soyuna bağışlasın!” duasıyla tefsir eder. Osmanlı Devleti’nin kuruluşundaki o ince motif ise Şeyh Edebali’yi ziyarete giden Osman Bey’in misafir olarak kaldığı odada Kur’an-ı Kerim bulunduğu için ayaklarını uzatamayışı ve edep hâlinde daldığı uykuda Şeyh Edebali’nin koynundan çıkan ayı kendi koynuna girerken görmesi; kökleri tüm dünyayı, dalları gökleri, gölgesi yeryüzünü kaplayan bir ağacın kendi göğsünden büyümesi şeklinde tezahür eder. Edebali’nin hanesine misafir olan genç idrake ikram edilen bu mana deryası, ev sahibi tarafından “Hak sana ve soyuna hükümler verdi, mübarek olsun” şeklinde yorumlanırken, Osman Bey’i Edebali’nin kızı ile izdivaca taşır ve üç kıtada hüküm sürececek bir imparatorluğun ilk adımları atılır.

Köklü devlet ve saltanatların temelini teşkil eden sahih rüyalar, mübarek kalplerin ilhamına kaynak olurlar. Selim ve dingin

bir gönlün gökle karşı karşıya gelerek yıldızları saydığı aralıkta, seccade başında; dua ve riyazet anında, çeşme kenarında; ince bir şarkıyı andıran su sesinin yanında, derin bir uykunun kollarında bulunuveren ve bir ömre anlam yükleyen düş odalarıdır onlar... Bir de uyku-uyanıklık arası görülen ve adına yakaza denilen hâl geçitleri vardır, hafızanın daha diri olduğu... “Rüyadaki hâlin şuur uyanırken oluşması” ile izah edilen ve insan iradesi dışında gelişen bu durum, görüneni rüya sınıfına dâhil eder. Kaleme alınan nice şiir ve özdeyişler bu hâlin yansımasıdır. Ömrünün büyük kısmını rüyaları anlamak ve anlamlandırmak için yoran Freud da en önemli yapıtlarından birini onların yorumuna adar; en kısa tanımıyla rüyaların, bilinçaltının unutamadıklarının insana etkileri olarak değerlendirir. Bu sebeple ferdin bilinçaltına ulaşabilmek için en büyük anahtar yine rüyalarıdır. *Uyanış, bütün nesnelere içine alan bir rüya ile başlar; ama bu nesnelere henüz yansı ve sanı hâlinde, önce görüntü gelir.* diyen Alain de kelimelerini bu hikmetin gerçekliğine yakın bir yerde tutar. Belki de Necip Fazıl’ın adıyla özdeşleştirilen ve onun tarafından *bir fikir buhranına borçlu olduğu* söylenen uyanış eseri *Çile*’nin örülüşündeki o aşikâr rüya, gizli hikâyesidir de şiirin:

*Bu mu rüyalarda içtiğim cinnet
Sırrını ararken patlayan gülle
Yeşil asmalarda depreniş, şebvet
Karınca sarayı, kupkuru kelle...*

Çile şairinin *gözsüz görüyorum rüyada, nasıl?* diye sorduğu ve her mısra düğümünün ucunda bir ışık bulduğu bu kutlu yürüyüş, daima göz üzerinde olduğu düşünülen görüntünün kalp ile bağlantısını da ortaya koyan bir nitelik taşır. Burası, uzak sanılanın yakında bulunması ve aslında yakın olanın beşer eliyle uzağa taşınması şeklinde bir yorumu da beraberinde getirir. *Fusûsul-Hikem*’inde Muhyiddin İbn Arabî *uzaklık görünüşle uzak bir mesafeyi çağrıştırırsa da, görünenler yine de göze yakınlardır. Böyle olmasaydı, görme gerçekleşmezdi. Çünkü göz, herhangi bir şeyi*

gördüğünde arada mesafe kalmaz. Şu halde görme, göz ile görünen nesne arasındaki yakınlıktır, demektir. Öyle ise rüyalar kalp ile mi görülmektedir? Burası ince olduğu kadar derin bir boşluk...

Bir de insanların milleti, vatanı, bayrağı için gördüğü ve bir ideale dönüştürdüğü rüyaları vardır. Bir ömrü kendisine bağlayan, fedakârlıkla yan yana duran bu uzun düşler, nesilden nesle taşınma özelliğine sahiptirler: Mehmet Kaplan ile *Büyük Türkiye Rüyası*. Düşünürün eserine ad olan bu rüya, o ve onun gibilerin ömrünü biçimlendiren en büyük hakikat olurlar; ferdin sonsuzluk hissine açılan sihirli penceresi. Şairine ketum bir şiirin haberini taşıyan, hikâyecisine kelimelerle yüklü bir kervan getiren duygu elçisi... Bazen de mahremiyetin mahcubiyeti, kalbin kendisiyle imzaladığı sır sözleşmesi... *Bizler rüyalarla aynı hamurdan yapılmışızdır* diyen Shakespeare'in ruh ortaklığında yakaladığı tulsım.

Bir resmi ve musikisi olan rüyalar da kişiler ve hatıralar gibi farklı mizaçlar taşırlar. Gönül, bazen seneler içinde tanımayaya muktedir olamadığı aşkı, hüznü, korkuyu ve umudu ânın merkezine yayılan bu ince yağmurdan tanır. Zaman, bir önceki zaman değildir uyandığında, o da önceki insan değildir. Hayatını daracak bir geçit içinde hülâsa etmeyi öğrenmiştir. Rüyası, dünya kuyusundaki sırrıdır, gördüğü ömrüne ayna...

SESİN TRAJEDİSİ

Ağırbaşlı notlar aldığımı fark ettim yazmayı düşünürken; uysal, tedbirli... Kelimelerin de bir canı olduğunu ve her metnin incitmek kadar incinmeye müsait bir tarafı bulunduğunu hissettim bir süredir. Üstelik yeni bir keşif de değilmiş bu. Asırlar öncsinden düşüncelerimize dikkat etmemiz gerektiğini söylemiş Cüneyd Bağdadi: “düşünceler kelimelere dönüşür; kelimelerden fikirlere, fikirlerden fiillere, fiillerden alışkanlıklara, oradan da karaktere gidilir. Karakterinize dikkat edin, alınyazınıza dönüşürler (Taşkın Tuna, Şule, *Bir Elma İki Ayna*, s. 53).”

Kalemin kaderle rabitasını kelâm vesilesiyle anlamlandırdığımda henüz bilmiyordum hikmet sahiplerinin tespitlerini. Bir kitabı çözümlerken onun hakkında düşündüklerimin söylenmiş olmasıyla karşılaşmak gibi, bu yoldan daha önce geçildiğini gördüm. Üstelik o sahranın gizli hazinesi bir çeşme ile imlenmiş bile. Duysa da işiten, dokunsa da hisseden var mı? Yazık ki edebî metne karşı sergilemeyi –kısmen- başardığımız hassasiyeti hayatın bizatihi kendisi söz konusu olduğunda ve ona dair birkaç cümle kurma lüzumu duyduğumuzda izhar edemiyoruz. Her gün biraz daha yayılırken gürleşiyor vahşetin koyu karanlık sesi... Anlık duygular tuşların şedit hırpalanışları ile yüksek tondan ulaşıveriyor karşı tarafa. Her beğeni bir alkış kılığında çıkınca çılgılığımızın karşısına, güzeli söyleyip dillendirmek daha zor bir hâl alıyor. Kanıksanıyor duyula anlatıla, normalleştiriliyor.

Bir bayram arifesinde küçük oğlumun yuvasından düşen saksağanı beslemek ve uçmaya hazır hâle getirmek üzere eve getirdi-

ğini ve etrafı kirletmek pahasına uçuncaya dek yüksek bir ihtimam gösterdiğini anlatsam kimsenin dikkat alanında duramam. Merhametten daha caziptir merhametsizliğe uzatılan parmaklara bakmak ve kınayıların yükselen tonuna karışmak. İnsanların kendi içindeki kavgayı sunmaları için ne güzel birer vesiledir çarpışmak. Çünkü her birimizin bilinçaltında savaşmak, sevişmekten daha karizmatiktir. *Yunus Bir Haber Verir*'de Mehmet Kaplan her insanın içinin çeşitli ihtirasların çarpıştığı bir savaş sahnesi olduğunu söyler (s.112) ve maalesef bu hususiyet en çok gergin zamanlarda tezahür eder. Hani diyor ya Cemil Meriç *Bu Ülke*'sinde; "Şiddeti yok eden şiddet, yalanların en alçakçası değilse vehimlerin en şairanesi. Her kavganın ezeli mazereti: son kavga olmak (s. 209)." Değil mi ki her nokta satır başına bir davet...

İnsan susarken bile "susuyorum" diye bağırma gereksinimi duyan bir varlık. Bu, yarasını gösterme tabiatına haiz olmasından kaynaklanıyor. Çağ ve sosyal mecralar da kişideki sergileme eğilimini ziyadeleştiriyor. Oysa kişi yarayı göstermenin onu hafifletmediğini biliyor. Göz teması kurmak, canlı tutmak, havayla temasını sağlarken ona dokunmak yaranın bölüşülüyor olmasına imkân tanımıyor. Üzerine usulca bir bez parçası örtmek ve günahı gizler gibi gizlemek yerine "kanamalı" başlığı altında açık bırakılan yara bir başka yarayla karşılaşılıyor ve başlıyor yarış. "Benim acım senin acını geçer" e bir hazin varış. Böyle çoğalıyor sesi kötülüğün. Şiddeti daha yüksek bir sesle protesto edeyim derken azdırılıyor şiddet. Bir sonraki merhalesini merak ediyor içinde hastalığı gezdiren insanlar yahut etrafımızdaki saldırgan ruhlar sarsıla sarsıla uyandırılıyorlar. Öyleyse toplumun bağıra çağıra ortaya konulana tepkisi ne? Göstermelik bir tören... Ağır hasarlar, kayıplar üzerinden yapılan şölenler. Bu çokseslilik içinde kimsenin hakikati içselleştirmeye vakti kalmıyor. Nurdan Gürbilek'in tabiri ile "vitrinde yaşayan insan." acısını teşhir eder hâle geliyor. Sesin sesi örtmediğini, sesin sese eklemlendiğini gösteren bir trajik sesler kabristanı, bir kısır döngü meydana geliyor. Özümsememeyen vakıa özümsememediği için düzeltilmek adına bir çabaya ihtiyaç hissetmiyor. Dolayısıyla tedavi

gerçekleştirilemiyor. Ne yapmalı? Burada Mine Özgüzel'in Camus'u anlattığı satırlar aklıma düşüyor: "Camus kaderine asla karşı koymaz. Yoksulluğuna vahlanmaz. Ama kaderi karşısında yüzünü doğaya döner. Annemin yüzündeki her ifade, bedenindeki her hareket yaşamımdı, tüm zenginliğimdi, der. "Kendini tanıma sürecinde yoksulluğun nasıl bir zenginlik içerdiğini anlayarak, ondan yaratır varlığını." (Camus'ta bir süre duralım, birazdan yine hatırlayacağız.)

En çok sesler kabristanına gönderdiğimiz sesimiz, kendimize ulaşmamıza engel teşkil ediyor. Susmak, hadiseler karşısında büyük bir sabır ve dikkatle sükûtu konuşurmak, kendimize; hatalarımıza, hastalık ve hasarlarımıza ulaşmak ve "şiddet nereden yetişiyor?" sorusu merkezli bir çözüm yolu aramak... Hadisenin özden talebi bu; insan ancak kendine döndüğünde ve süreç içindeki sorumluluklarını düşündüğünde başı önünde bir tevekkül geliştirebiliyor. Orada başlıyor tedavi. Çünkü kişi toplumun bir uzvudur ve göğü parçalayan her ah'a zerre mesabesinde de olsa bir katkısı vardır. Dolayısıyla yaşanan ve gittikçe dozu artan süreç, çığlık çığlığa yapılan yaygaraların ertesi gün hissiz bir ölüye dönüşmesini, unutulmasını tekrar ediyorsa bir yerde hata vardır. Buradan hareketle bir tutum değişikliğine gidilmesi zaruri...

Seneler önce, İslâm coğrafyalarında yapılan kıyım ve katliamların görselleri rüzgâr hızıyla paylaşılırken, irşat dersi hocamız sık tekrarlanan görüntünün kanıksanacağını ve bir süre sonra beyne adeta her gün seyredilen tabiat hadiseleri gibi kodlanacağını anlatmıştı. Ancak işte, insanlar iyilik ve güzelliği teğet geçme noktasında ne derece usta ise kötülüğü yayma hususunda da o kadar mahir. Savaşın çağdaş olma iddiasındaki medeniyetler vesilesiyle çıkarılması ne ise şiddetin kınayıcılar diliyle yerleştirilmesi de aynı şey. Şiddet millî hafızaya en gürültülü ve arsız hâliyle girdi. Hafızalarda olmadığı kadar kümелendi. Çocukların, gençlerin körpe ruhlarında, hassas ebeveynlerin sancılı gecelerinde bir korku imparatorluğu kurdu, diğerlerinin duyarsız gönüllerinde ise normalleştirildi. Sosyal medyada şiddet

kınayıcılığı yapan ve evine bigâne kalan duyarsız anne ve babaların elleriyle internetin kirli caddelerine terk edilen dimağların bir süre sonra geçirdikleri irade felci toplumu zehirler bir hâl aldı... Yayılmak için çıldırması bir gayret içinde olan kötülük insan eliyle amacına ulaştı. Şüphesiz daha önceki zamanlarda da bugün işlenen vahşetin her çeşidine rastlanmaktaydı ancak çirkinliğin üzerini kapatan bir bilinç vardı. Günah bu kadar aşikâr edilmez, kötülük bu kadar üst bir perdeden seslendirilmezdi. Bırakalım dijital ortamı, raflarımızda duran ve edebî eser olarak satışa sunulan pek çok kitap şiddet ve sapkınlığı normalleştiren; onları, insan hâllerinin biri olarak teşhir eden bir hüviyet taşıyor. Böylece tasvip etmediğini en ziyade dillendiren, kınadığından öfke enerjisi devşiren ve çağın şiddet eşiği/seviyesiyle teselli bulan bir çoğunluk türüyor.

Oysa ne güzel yazmıştı Nurdan Gürbilek *İkinci Hayat* adını taşıyan kitabında; “Çoğunluğu çoğunluk yapan şey sadece birlikte konuştukları anlar değil, birlikte sustukları anlardır (s. 49).” Sonra her türlü kötülüğün öfkeye kapılan bir düşünceden ileri geldiğini söylemişti Alain *Minerva ve Bilgelik*’inde (s. 205). “En büyük insanların, hiç şüphesiz her şey kötüye gittiği zaman nesnelerin olağanlığını ve tabiatın gerçek yüzünü derhâl fark edenler ve safdil bir insanın cesaretini kaybedeceği bir anda cesaretlerini toplayanlar” olduğunu (s. 288) da eklemişti. Yukarıda Camus demiştik, Camus’un trajedi karşısında yaşadıklarına paralellik arz eden bir seyir şu söylenenler. Marcus Aurelius da “Eğer elinden gelirse insanları eğit; yok bu konuda elinden bir şey gelmiyorsa onlara tahammül et!” vurgusunda bulunmuştu. Hâl tekniğini bilen ve fikrin mesajını kelimelere dökme gayesi güden filozoflar sözün dalga dalga dağılarak havaya karışan ve aslında yalnızca çıktığı duygunun iklimini bırakan kuvvetinden haberdarları şüphesiz. Öyle ise seslerden ziyade hâli konuşturmanın ve yapabileceğimizi, yüzünü güzele dönen azami bir gayretle ortaya koymanın mekânını arayıp bulalım. O sisli mekân, zamanın çok uzağında değil. Büyük ihtimalle oraya gitmenin ilk ve son şartı içimizdeki mağaradan geçmekte saklı...